

Kayıp İnci

BİR.

Ben kitaplarla büyüdüm. Hatırimda kitapların adeta kutsal bir yeri vardır.

Örneğin Cemal Dayımın bazı yasaklı kitapları önce gazete kâğıdıyla kapladığını, sonra bunları siyah naylon torbalar içinde taşıyarak gizlice okuduğunu anımsıyorum. Ne iş yaptığını bilmezdim onun; anladığım kadarıyla “serbest” çalışır, upuzun yolculuklara çıkardı. Böyle zamanlarda onun bir daha aramıza dönmeyeceğini bile düşünürdük. Fakat bir gün dönerdi elbette; sabahın ilk ışıklarıyla eve gizlice girer, uzayan boylarımıza şaşırarak, yorganın altından çıkmış ayaklarımızı kaşıyarak bizi uyandırır. Bu, onun tarzıydı; kimseye benzemez, yapacağı her işte kendine özgü yolları izlerdi. Eğlenceye bayılır, yolculuklardan döndüğü günlerde bizi mutlaka sinemaya, panayır yerlerine götürürdü. Asla ciddi görünmezdi. Bayram ziyaretlerinden, büyüklerin birbirlerine “misafirlik” etmelerinden fevkalade sıkılır, ciddi büyüklerimiz toplandıklarında “yakalanmışsa” arada bize göz kırparak hepimizi kırıp geçirirdi. Babamla anlaşamazdı. Babam ciddiyeti severdi; bu yüzden bizim geç saatlere kadar gülüp eğlenmemizi, oyunlar oynamamızı ya da yaz geceleri gece yarısına kadar bahçede görüşmemizi hoş karşılamaz, dayımın aklımızı çeldiğini düşünür, —İşler nasıl, diye sorarak —bu, yeni, uzun yolculuğun ne zaman başlayacağını sormak anlamına geliyordu— canımızı sıkardı.

Darbe günlerinde dayımın bizde saklandığını, o kışı bize Steinbeck’in *İnci*’sinden bölümler okuyarak geçirdiğini anımsıyorum. O zaman, yani babam kaşlarını çattığı zaman, —Steinbeck büyük yazardır enişte, insanı açık denizlere götürür, derdi dayım. Babam da, —Denize falan gitmeyeceğiz, çocukların aklını çeliosun, karın doyurmaz bunlar, diye yanıt verirdi.

Yine de bu öykü Cemal Dayımla ilgili değil; onun o siyah naylon poşetlerde hangi kitapları taşıdığını hiçbir zaman öğrenemedim. *İnci* bir istisna olmuş, ama ona pahaliya patlamıştı. Ziyaretleri zamanla seyrelmiş, babamla karşılaşmamak için evimize olmadık saatlerde gelir olmuştu. İşlerinin iyi gitmediğini söylüyordu annem: —Hep paraya ihtiyacı var, adam gibi çalışıp kazanmıyor; gırgır geçeceğine aklını kullansın, ne yapalım.

Çok sürmedi; bir gün annemi çağırdılar. Annem giyinip süslendi, bize de en güzel, temiz pantolonlarımızla kazaklarımızı giydirdi, birlikte anneannelere gittik. Ev kalabalıktı, ciddi “büyükler” toplanmış, kolonya kokusu içinde oturuyorlardı. Dedem tespih çekiyor, anneannem ince ince ağlıyordu. Ve maalesef dayım da kendisine hiç yakışmayan, belli ki anneannem tarafından onarılmış bir takım elbise giymiş, oturuyordu. Bizimle göz göze gelmemeye çalışıyor, ayaklarına bakarak orada öylece duruyordu. Bir süre sonra karısıyla birlikte İzmir’e taşındığını, yine sürekli içtiğini ve “maddi durum”unun hiç iyi olmadığını söylediler. Büyük olasılıkla “karın doyurmayan” o kitapları da artık okumuyordu.

İki.

Demiryolu lojmanlarında oturuyorduk. Üç odalı, sobalı bir taş evdi. Yazları serin, kışları çetin geçerdik. Rüzgârlı günlerde söğüt ağacının çatıyı dövdüğünü, ayazlı gecelerde yanı başımızdaki ormandan kopup gelmiş türlü hayvanların evimizin çevresinde titreyerek dolaştığını duyardık. Sobamız doymak bilmezdi; odun parçalarının aldığı biçimlerden oyunlar çıkarır, üşüyen ayaklarımızı ısıtmak için onu neredeyse kucağımıza alırdık. Eve kapanıp pencerenin önünde biriken karları izlediğimiz zaman kış hiç bitmeyecekmiş gibi gelirdi bize.

Cemal Dayımı artık görmüyorduk ama evde kış mevsimini geçirmenin en iyi yolu olarak *İnci*'yi unutmamıştık. Kitabı nereden bulacağımızı bilmiyorduk. Ve ona benzer başka kitaplar var mıdır, varsa bunlar nerededir, diye düşünüyorduk.

Yılmaz, iki yaş küçüktü benden. Ortaokula yeni başlamıştı. Ben de pek yakında liseli olacak, diplomamı göstererek, “Bu belge senin

ağabeyin olduğumu gösteriyor” diyerek onu öfkeliendirecektim. Ben bunu yapınca o anneme koşacak, doğum tarihlerimizi kim bilir kaçınıcı kez soracak, böylece arayı biraz daha kapatmaya çalışacaktı. Yine de her sabah saat yedide uyanır, soğuktan morarmış ayaklarımıza üfleyerek gülüşür, izlediğimiz filmlerin etkisiyle birbirimize bakarak, “Alaska’dayız mesela...” diye başlar, böylece okul yolunu eğlenceli bir oyunla geçirmeye çalışırdık.

Ki her taraf karla kapanmış, yol üstündeki gölcükler donarak birer ayı tuzağına dönüşmüştü. Karda nefes almakta zorlanıyor, göz yaşlarımızın donmaması için arada bir yüzümüzü ellerimizle kapatarak yanaklarımıza hohluyorduk. İHTİYAR BEN, kasabadan üç mil uzaklıktaki kulübesinde mahsur kalmıştı, bunu biliyorduk. Çünkü o dağ başına bundan üç gün önce gitmişti ve ava çıktığını söylemişti herkese. Alabalık toplayacaktı. Fakat biz bunun masum bir yalan olduğunu biliyorduk, çünkü İHTİYAR BEN’in en büyük hayali Alaska’daki büyük altın yataklarına ulaşmaktı. Zavallı, bu dağların yıllar önce yağmalanıp tüketildiğinden habersizdi. O terk edilmiş kulübede kendini heba ediyor, zaten güçsüz olan bedenini iyice yoruyordu.

Kuşkusuz, çok geçmeden ayaklarımız su çekmeye başlayacaktı ve bu da korkunç bir sonun bizi beklediği anlamına geliyordu. Olasılıklar şunlardı: İyi ihtimal, zatürree. Bu, ölmek demektir. Biraz acı çeker ama sonunda, yani çok geçmeden tahtalı köyü boylardık. Kötü ihtimal: Donmuş ayağın kesilmesi. Bu durumda hayatımızın bundan sonrası tam bir eziyet olacaktır. İHTİYAR BEN bile kurtarmayacaktı bizi. Belki kendisini bunca düşündüğümüzden, onu kurtarmak için böyle korkunç ve tehlikeli bir yolu göze aldığımızdan bile haberi olmayacaktı. Hatta, dikenli, ulu ağaçların arasından geçtiğimizde –ki gerçekten de vardı böyle ağaçlar; yokuşu güçlkle tırmanıp İhlamur Sokağı’na girdiğimiz zaman arada yabanıl bir kuru yükselirdi; alacakaranlıkta, hele geceleri bu kuru düş gücümüzü kamçılar, gözü kanlı baykuşlar, başsız hayaletler ve daha nice türlü mendebur korku nesnelere görmemize neden olurdu– evet, bu korunun yanından geçtiğimiz zaman üstümüze devasa kar topaklarının yuvarlandığını da bilmeyecekti. Sanırsın sırasını bekleyen bir düşman, bir pusu ustası; ağaç önce kükreyecek, çatırtılar çıkararak uykusundan uyanmış bir palabıyıklı cellat gibi gerinecek ve

sonunda kar yığınlarını üstümüze savuracaktı. Soğuk bir ağ gibi. İHTİYAR BEN, ne yazık ki bu soğuk ağdan nasibini çoktan almış olacaktı çünkü.

Bizim sınıfta bir kitap rafı vardı. Burada kitap bulunmazdı —Ol-muyor, demişti öğretmenimiz, kitapları parçalıyorsunuz. Hayvanlar gibisiniz. İnsan olmayı öğrenene kadar rafta kitap göremeyeceksiniz. Böylece burada bir örtü bulunurdu, o üçgen dilini raftan sarkıtmış bu örtüyü çekiştirir, yerine göre bir mendil, bir başörtüsü ya da bir duvak olarak kullanır, ders zili çaldığında telaşla yerine koyardık. Dersler ağır bir yük gibi geçirdi. Korkudan çıt çıkarmaz, kıpırdamaz, tuvalete gitmek için asla izin istemez, kış aylarında öksürmemek için kıvrılır dururduk. Arada arka sıralardan —ki ben burada bulunurdum çoğunlukla— sesler yükselince öğretmenimiz başını kaldırıp kaşlarını çatarak, —Hayvansınız, diye inler, bunu söylerken sesini yükseltmez, donuk bir ifadeyle bize öyle uzun uzun bakardı. Tuhaf bir kadındı bu; soru sormaz, kimseyi sözlüye kaldırmaz, sınavlarda en kolay soruları sorar, kopya çekenlere aldırılmaz, kazara böyle bir olaya tanık olacak olsa yine donuk gözlerle bakarak, —Hayvansınız, diye adeta hüzünlenerik mırıldanırdı. Başkalarına benzemezdi. Mesela, —İşte sana İHTİYAR BEN, tıpkısı, diye alaya aldığımız, yine de ölesiye korktuğumuz matematik öğretmenine benzemezdi. Yılmaz'la birbirimize öğretmenlerin derslerde yaptığı saçmalıkları anlata anlata bitiremezdik. Sonra paydos zili çalar, dışarıda tozan karla birlikte biz de dönüş yolunu tutardık.

—Açlıktan öleceğim, derdi. —Kibritimiz var mı, diye sorardım. Başını rüzgârda güçlülükle kaldırarak yüzüme bakardı. —Bir yer bulup biraz dinlenelim, derdim, yakınlarda bildiğim tavşan yuvaları var. Yüzüne renk gelir, parkasının üst cebini patpatlayarak kibritimizin güvende olduğunu belirtirdi.

Üç.

Babam, işine bağlı bir adamdı. Her sabah erkenden kalkıp ince ince hazırlanır, ütülü pantolonunu, kolalı gömleğini özenle giyinir, üzerine yapışmış tüyleri temizleyerek tıraşını dikkatle gözden geçirir, ayakkabılarını uzun uzun boyardı. Ben bayılırdım ona.

Yaz aylarında, çalıştığı daireye sık sık gider, fazla meşgul değilse yanında oturur, o önündeki evraka baktıkça ben de onunla iyice gurur duyardım. Hele arada çalan telefonlara boğazını temizleyerek bir bakışı vardı ki... Kaşları ciddiyetle çatılır, kendisine sorulan sorulara doğru ve dürüst yanıtlar vermek için kılı kırk yarardı.

Yine bir gün böyle otururken içeriye gençten bir memur girdi. Uzun boylu, kara kaş kara göz, zayıf, babama çok benzeyen biriydi bu. Üzerinde lacivert bir takım elbise vardı. Heyecandan titriyordu, bir asker gibi kapıda durmuş, babamın kendisini içeriye çağırmasını bekliyordu. Babam çalıştığı dosyadan başını kaldırdı, —Buyurun, dedi. Genç memur babamın masasına yaklaştı, elindeki kâğıdı uzatarak, —Efendim... dedi. Babam, —Ha, evet, hayırlı olsun, diye gülümseyerek kâğıdı imzaladı. Sonra yeni memur topuk selamıyla dönüp odadan çıktı. Babam, çalıştığı dosyaya döndü ama çok sürmedi, bir yandan önündeki yazıya bakarak, —Çay içer misin? diye sordu. —İçerim, dedim. Başını salladı. Okumaya devam etti. Sonra dalgın, iri FACIT marka hesap makinesini önüne çekerek benim hatırımdan hiç çıkmayan bu gri makinenin kulağını çevirdi, tuşlara bastı, çıkan rakamı önündeki dosyaya dolmakalemiyle kaydetti. Sonra usulca yerinden kalkıp, —Gel bakalım, diyerek gülümsedi.

Birlikte odadan çıkıp alt kata indik. Güneş görmeyen, karanlık bir koridordan geçtik. Bu kasvetli, insanın içine sıkıntı veren yolun sonunda boğuk bir ışık vardı. Babamla birlikte çay içeceğimiz yer işte burasıydı; radyoda çok eski bir şarkı çalıyordu; yaşlı mı yaşlı bir dede, tiz, yine de bezgin bir sesle benim daha önce hiç duymadığım bir parçayı seslendiriyordu. Şarkı sanki çok eski zamanlardan gelmiş, burada bulunanların arasına karışmıştı. İki yaşlı memur hiç konuşmadan, adeta dertlenerek çaylarını içiyorlardı. Babamı görünce ayağa kalktılar. Babam hafifçe gülümsedi, eliyle oturmalarını işaret ederek ocakçıya döndü, —Nusret, çay getir bize, dedi. Çayları bırakırken, —Senin mi abi, diyen Nusret.

O güzel günlerde babamın yüzünde neden öyle derin, çaresiz bir iç sıkıntısı belirirdi? Bunu ben çok sonra anladım; memurlukta derecesinin yükselmiş olması ona yalnızca kuru bir saygınlık kazandırmıştı; maaşı bir türlü yükselmiyor, alt dereceden memurların, sözgelimi odacısının durumunun neden kendisinden daha iyi oldu-

ğunu bir türlü anlayamıyordu. Sürekli birilerinden borç para istiyor, sıra bunları ödemeye gelince kuşkusuz karnına ağrılar giriyordu.

Buna karşılık, yine de, ne de olsa mevki sahibiydi; takım elbisesinin ütüsünü, gömleğinin yakasını, ayakkabılarının –her yıl kendisine verilen Sümerbank malı siyah rüganların– boyasını ölesiye ciddiye alırdı. Sonunda bize ayırdığı kısıtlı zamanlarda –pek sevmezdi bizimle konuşmayı– gözünü kaçırır, sonra hüzünle gülümser, bu gülüş yüzünde asılı kaldıkta öyle uzun uzun bakardı.

Çayını bitirdikten sonra, —Sen buradan yolunu bulursun herhalde, dedi, benim yukarı çıkmam lazım. Olur mu? —Olur baba, dedim. Çıkarken Nusret’in babamı ifadesiz gözlerle uzun uzun izlediğini gördüm. Canım sıkıldı, kalan çayı bir defada içerek kalıp koridora çıktım.

Tam o sırada koridorda bulunan büyük, kahverengi bir kapı dikkatimi çekti. Karanlıkta kaldığı için pek dikkat çekmeyen bu kapının üstünde koca harflerle KÜTÜPHANE yazıyordu. Hemen içeri girdim. Karanlık, toz içinde devasa bir odaydı burası. Büyük, kahverengi, aslan ayaklı ahşap masalar, yayları yerinden fırlamış deri koltuklar, boş vazolar, dev bir katalog dolabı, ağır kadife perdeler ve tabii duvarlar boyunca uzayıp giden kitaplar... Şaşkınlıktan ağzım açık kalmıştı. Gözlerime inanmamıştım. Bu, benim için, olmayacak bir şeydi. Bir kitap canavarı falan olduğumdan değil; zaten o zamana kadar okulda dağıtılan ders kitaplarını bilirdim, bir de *İnci*’yi. Fakat bu kadar kitap bir arada nasıl bulunabilirdi? Bunca “karın doyurmaz” nasıl olur da böyle ciddiyetle saklanırdı, olacak şey değildi bu. Rafların arasında dolaşmaya başladım, dalmış, bunca kitabı kimlerin yazdığını, kimlerin okuduğunu düşünmekle apayrı bir dünyaya gitmişim.

O sırada biri öksürdü. Dönüp bakınca az önce yukarıda, babamın odasında gördüğüm genç memuru gördüm. Camlı bölmenin önüne çıkmış, ayakta durmuş gülümseyerek bana bakıyordu. İçerideki masada biri daha vardı; yaşlı memurlardan biriydi, masaya gömülmüş bulmaca çözüyordu. —Hoş geldiniz, dedi genç memur. O böyle sizli konuşunca birden heyecanlandım, belki artık eskisinden daha büyük görüldüğümü düşündüm. —Ne çok kitap var, dedim. Güldü. İçeriden başını uzatan yaşlı memur –bunlar herkesi tanırlardı nasılsa–, —Nadir Bey’in oğlu, dedi. —Biliyorum, dedi

genç memur, istediğin bir şey var mı? Roman okur musun? —Evet, dedim. —İyi o zaman, bir tane seç de gel. Bir süre şaşkın bekledim, sonra yeniden rafların arasına daldım. Neredeyse tümü siyah bez ciltli binlerce kitap vardı. Bir zaman bu ciltlerin sırtını okudum. Sanırsın her kitap bir yolculuk biletidir; böylece sanki bir kitap değil de çekip gitmek için bir yer seçiyordum. Merak ettiğim her şeyi, görmek istediğim her yeri, tanımak istediğim herkesi burada bulabileceğimi düşünüyordum.

Sonra elimde *Kurbağalar*'la —ne yazık ki kurbağaların özelliklerini anlatan bir kitap değil, zayıf bir popüler macera romanıydı, hiç ilgimi çekmediği için hemen ertesi gün düş kırıklığıyla geri götürmüştüm— camlı bölmeye gittim. Masasına, daha işe başlar başlamaz yazdırdığı bir mermer isimlik koymuştu genç memur: KEMAL KARDEŞ. Kitabı uzattım, büyük bir ciddiyetle aldı, inceledi, arka kapağın içindeki cepten bir kâğıt çıkardı, buna on beş gün sonrasının tarihini yazdı. Ayrıca benim için bir kütüphane kartı çıkardığını, bundan sonra istediğim her kitabı en çok on beş gün olmak üzere ödünç alabileceğimi söyledi. Sonra dik dik yüzüme bakarak, —Aman dikkat et, dedi, kitaplar kaybolmasın; hepsi üzerimize zimmetli. Ayrıca şunu da unutma ki, kütüphaneler herkesin yararlanması için kurulmuştur. Kim bilir senden sonra bu kitabı daha kaç kişi okuyacak. İşini çok ciddiye aldığı, kitaplardan, yönetmeliklerden fırlamış cümlelerle konuşmasından anlaşılıyordu. Başımı salladım, nasılsa bundan sonra sık görüşeceğiz, bir an önce samimi olmak gerek, diye düşündüğümünden, —Merak etme Kemal Abi, dedim. On beş gün sonra kitabı elinde bil.

DÖRT.

O kışı İHTİYAR BEN'i arayarak geçireceğimiz anlaşılmıştı. Yine bir okul dönüşü —daha önce keşfettiğimiz o *tavşan yuvası*'nı unuttuğumuz; bizden başka kimsenin bilmediği ve asla bilemeyeceği bir sığınaktı burası, gözlerden her nasılsa uzak kalmış bir mağaraydı— ellerine hohlayarak, —Abi, demişti Yılmaz, bugün ben hemen donmak üzereyim ki o kadar olur. Gel bakalım şurada biraz dinlenelim. Solgundu. Dişlerinin birbirine çarptığını, parmak